

2

Obr. 2. Maloskalský panteon. Mohyla knížete Přemysla (dříve mylně označována jako Břetislavova), po 1828, kámen s nápisem nalezen r. 2013 – fotka a pracovní přepis. Foto: Michal Vrbata, 2013, přepis: David Junek, 2016.

Katalog je jeho soukromým vydáním a je určen pro odborná pracoviště a knihovny. K dispozici je v těchto institucích: Národní knihovna Praha, Moravská zemská knihovna Brno, Vědecká knihovna Olomouc, Krajská vědecká knihovna Liberec, Knihovna Ústavu dějin umění Akademie věd, Knihovna Ústavu pro dějiny umění – Univerzita Karlova, Národní muzeum Praha, Vojenský historický ústav Praha, Severočeské muzeum Liberec, Muzeum Českého ráje v Turnově, Národní památkový ústav – generální ředitelství Praha, Národní památkový ústav Liberec, Státní oblastní archiv Litoměřice – pobočka Děčín, Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou.

Vratislav J. SLEZÁK

Řemeslná obnova historických staveb a předmětů kulturního dědictví

Řemeslná obnova historických staveb a předmětů kulturního dědictví. Sborník studijních textů. NPÚ, ÚOP v Telči: Telč, 2015, 140 s. ISBN 978-80-905631-4-8. Publikace je neprodejná, vyšla v nákladu 100 kusů a je určena pouze pro frekventanty kurzu jako studijní opora pro vzdělávání řemeslníků.

Součástí recenzovaného textu *Řemeslné obnovy historických staveb a předmětů kulturního dědictví* je celkem osm příspěvků od různých autorů: *Zedník – specialista pro památkovou péči* (Petr Severa), *Štukatéřství – seznámení s řemeslem* (Vlasta Douša), *Ka-*

meník – specializovaná řemeslná obnova předmětů kulturní povahy, která není restaurováním (opět Petr Severa), *Malíř a natěrač – obnova předmětů kulturního dědictví charakteru odborně řemeslných prací* (Pavel Procházka), *Řemeslná obnova stavebních prvků (případně mobiliáře) ze dřeva u historických staveb* (Petr Janda), *Opravy historických krovů* (Roman Vlach), *Řemeslná obnova prvků z kovu, součástí historických budov* (Václav Holásek) a *Pokrývač – specialista pro památkovou obnovu* (Jan Bazala). Jednotlivé texty detailních návodů či receptur jsou určeny poučeným odborníkům v příslušném oboru, těm, kteří o předmětu uvedeného zájmu už něco podstatného vědí a přitom v uváděných oborech nepracují přímo na památce. Na příspěvcích se podíleli jak restaurátoři, tak i zástupci odborné složky památkové péče a pracovníci z firemní praxe. Texty slouží především účastníkům vzdělávacího programu Národního památkového ústavu.

Vzhledem k tomu, že Sborník studijních textů je tvořen osmi příspěvky od sedmi autorů, je také hodnota jeho textů docela různorodá, a to jak co do délky, tak přirozeně co do kvality obsahu. Už v prvním pojednání pod titulkem *Zedník – specialista pro památkovou péči* můžeme být v tomto případě překvapeni hloubkou zpracování dané problematiky a odborných tvrzení, mezi něž patří i konzultace při obnově historické stavby se statikem. To je nepochybně namístě. Statické metody, které nejsou bohužel ani ve stručnosti v textu Sborníku zmiňovány, by měly vždy tvořit přirozený základ nazírání na obnovu stavby, neboť nevhodnými statickými zásahy by mnohdy mohlo dojít spíše k poškození obnovovaného objektu, jak se to ostatně ještě i v nedávné minulosti častěji stávalo. Typickou metodou je mimo jiné uplatňování železobetonových rubových skořepin na klenbách anebo také ztužení dřevěného stropu v horní části za pomoci vrstvy betonu (!). Poučený příspěvek bude této problematice věnován až v dalším Sborníku. Autor se dále podrobně věnuje nutným vhodným předpokladům pro obnovu poškozené stavby. Zabývá se maltovými směsmi, maltami, tradičním způsobem hašení vápna, včetně jeho uložení v jámě, opravou spárování, bandážováním trhlín, maltami a omítkami, druhy vápna, druhy cementu a také omítkami hliněnými, sádrovápennými nebo nastavovanými. Uvádí také způsob nanášení omítek. Zcela oprávněně věnoval autor této problematice, včetně fotografií, nejdelší část textu, zednické práce jsou spolu s obnovou střešní konstrukce jistě základem obnovy historických staveb. Jako bonus nás nepochybně v závěru může zaujmout fotografie pozdně gotického kamenného ostění „opršelého“ před zásahem a po něm, s napojením omítek na kámen a vůbec s kvalitní povrchovou úpravou, s vápennou líčkou.

Příspěvek, který se týká *štukatéřství*, dělí autor, Vlasta Douša, především na dílenské práce a stavební práce. Článek je doplněn fotografiemi používaného

nářadí a nákresy modelů a forem v želatině a silikonu. Nechybí detailní popis používaných materiálů: sádry, cementu, vápna, parafinu, lukoprenu atd. Text je jistě poměrně podrobný. Je však třeba mít na paměti – a to platí i pro dalších šest textů, týkajících se dalších oborů – že odborným pokynům porozumí spíše už v oboru vzdělanější specialista, pro něhož u kamenických prací bude to, co je zde napsáno, spíše doplněním, upřesněním obnovných prací v uváděném oboru.

V textu pojednávajícím o *specializované řemeslné obnově kamenických objektů*, opět od Petra Severy, se poprvé setkáváme s pojmem „průzkum“, tedy průzkum destruktivní i nedestruktivní. Ten úzce souvisí s dostatečnou přípravou realizace obnovy. Součástí obnovy je dokumentace stavu před restaurátorským zásahem a po něm. Při obnově vždy maximálně respektujeme originální hmotu. To dosud není samozřejmostí ani u jiných zde zmiňovaných oborů. A to zejména tehdy, má-li při obnově převahu názor zúčastněného nepoučeného architekta před restaurátorem. Aby bylo možno budoucí restaurování lépe pochopit a uchopit, je nutné vědět něco o důvodech zvětvování, jak mechanického a chemického, tak biologického. Důležité je tu například konstatování týkající se rekonstrukce původního nátěru kamene, který býval a dosud bývá často odstraňován kvůli romantickým představám o stavu povrchu kamene v dávnější minulosti pocházejícím z 19. století. Autor se zabývá rovněž u nás nejčastěji užívanými druhy kamene, neboť každý z nich vyžaduje jiný přístup. Zveřejněné fotografie ukazují na časté závady, které vznikly kvůli nevhodným zásahům na kamenném objektu v minulosti.

Sedmnáctistránková část týkající se *malířských a natěračských technik* sepsaná restaurátorem Pavlem Procházkou, který se sám podílel na četných restaurátorských zákrocích u významných staveb, se dotýká v počátku dokumentace obnovovaného objektu, identifikace skladby historických vrstev, příprav a užívání vápenných nátěrů v interiérech i v exteriérech. Autor stati se dále zabývá zacházením s povrchy, s olejovými nátěry, šelakem a politurou, vodou ředitelnými nátěry a syntetikou. Příspěvek přibližuje také širokou paletu uměleckých maleb a technik pocházejících z Itálie, fresco, secco, fresco-secco, sgrafito na fasádách a stucco lustro. Uvádí zlcení, fládrování, snímání a čištění druhotných vrstev. V obecnější rovině řeší i zachované historické fasády a způsoby jejich obnovy. Text je sice dosti podrobný, ale je snad vhodný spíše pro zainteresované zástupce památkové péče, kteří kvalitu příslušných úprav svou osobou spolu s restaurátorem garantují. Pro přímé vykonavatele restaurování se nám jeví jako příliš detailní a v uváděných restaurátorských nárocích jako složitý. A není vyloučeno, že existují i jiné možnosti nežli ty, které nám především ze své praxe předestírá autor stati.

Pátý příspěvek Petra Jandy, týkající se *obnovy stavebních prvků (případně mobiliáře) ze dřeva*, je kromě

textu vybaven také množstvím barevných fotografií, tedy ukázkami obnovy dřevěných prvků. Autor objekt svého zájmu přehledně dělí, zmiňuje se o podlahách a jejich skladbě, odkazuje přitom zejména na podlahy v přízemí budovy, kde by mohlo dojít následkem vlhkosti k napadení dřevokaznou houbou. To je typický problém například u nepodsklepených vesnických chalup. Dále uvádí provzdušněnější podlahy nad dřevěnými stropy, které dělí na prkenné, skládané, s intarziemi apod. Zmiňuje se také o obkladech stěn, schodech klasických a točitých, o obnově dveří a vrat, oken a okenic a o obnově mobiliáře, tedy nábytku. U něho vypočítává přesněji, o jaké předměty se jedná: truhly, stoly, židle, křesla, lavice, skříně, postele, obrazové rámy, církevní nábytek a nábytek pro speciální příležitosti, všechny ty předměty vyžadují samozřejmě jemnější přístup nežli dřevěné prvky ve stavbě. Všechny příklady jsou demonstrovány na fotografiích. Autor samozřejmě uvádí postup obnovy, zejména u nábytku. Je tu zmíněna demontáž, čištění a odstraňování nátěrů, opravy a zásahy přímo na konstrukci, příprava a nanášení povrchových úprav a montáž a oprava doplňků.

Jednotlivé příspěvky jsou logicky závislé na poctivém snažení autorů, kteří se danému textu věnovali, či spíše někdy právě příliš do hloubky nevěnovali. Ta druhá varianta se evidentně dotýká části, kterou sestavil Roman Vlach. Autor se na pouhých čtyřech stranách textu věnuje „*Opravám historických krovů*“. Další tři strany jsou na toto téma vyplněny barevnými fotografiemi z rekonstrukčních prací. Vlastní text pak působí velmi povšečně a snad i nepřesně. Autor se v krátkosti věnuje historii dřevěných konstrukcí, kromě krovů ale i stropům, balkonům, lodžím a mimořádně i nově položené šindelové krytině. V těchto bodech se text poněkud překrývá s předcházejícím příspěvkem Petra Jandy. Jsou tu uváděny postupy prací před zahájením obnovy a v jejím průběhu a je tu jmenovitě uvedeno, co je úkolem zástupce památkové péče. V závěru textu se Vlach zmiňuje o dřevokazných škůdcích a o způsobech ošetření dřeva proti nim. Z textu je zřejmé, že autor je spíše poučený praktik než teoretik.

Předposlední příspěvek Václava Holásky má název *Řemeslná obnova prvků z kovu, součástí historických budov*. Jde tedy v první řadě o kovové předměty. Text není určen k tomu, aby absolvent programu správně vykonával řemesla, která níže popíšeme, ale k tomu, aby frekventanti našli uplatnění při „údržbě, která je mnohdy opomíjena. V současnosti, kdy končí záruční lhůty, u objektů rekonstruovaných dříve, bude údržba stále častěji zapotřebí a doufejme i vlastníky a správci vyžadována“. Autor se přimlouvá za autentické hodnoty, za zachování původních tvarů, povrchových úprav a materiálu, který je pouze opraven a zakonzervován, nikoliv nahrazen materiálem či případně i tvarem novým. Takové konstatování se ovšem nachází i v před-

cházejících příspěvcích, anebo z jejich textů či snímků přirozeně vyplývá. V článku je dále probírán především způsob odstraňování koroze a další postupy obnovy pokovování, konzervací a nátěrů, zde jsou uváděny různé nátěrové hmoty. Možná trochu jemnější přístup je vyžadován od klempířství, tedy od zpracování a úprav plechů na stavbách (odvětrávací prvky, komínové hlavice, okapové žlaby, korouhvičky). Při jemnosti a většinou i poškození materiálu, plechu, tu už tak není možné dbát na autenticitu, předměty jsou nahrazovány spíše kopiemi. V další části textu, věnované kovářství, upozorňuje autor na nebezpečí „kovářů diletantů“. Byť by si skutečný kovář ulehčil svoji práci na obnově díla jakýmkoliv způsobem, musí být provedena k nerozeznání od stávajících historických řemeslných postupů. Autor na necelé dvacítky fotografií zčásti předvádí a vtipně komentuje, jak především takové dílo vypadat nemá.

Posledním, osmým příspěvkem, a hned v začátku nutno říci, že příspěvkem kvalitním, je text Jana Bazaly s názvem *Pokryvač – specialista pro památkovou obnovu*. Už jednotlivé titulky ke kapitolám dávají nahlédnout do způsobu uvažování autora a postupného objasňování této specifické památkářské problematiky: Význam řemesla pokrývačů a klempířů v péči o kulturní dědictví, Smysl a východiska památkové péče, Formy památkové ochrany, Význam střech a střešní krajiny v památkové péči, Vývoj krytiny a klempířských výrobků, Příprava obnovy střechy a volba krytiny. Dále jsou tu konkretizovány druhy krytin a jejich uplatňování: Keramická krytina, Dřevěný šindel, Kamenná břidlice, Vlákno cementové šablony, Plechové pásy, Betonové tašky, Došky, Omítané střechy, Povlakové krytiny a Specifika realizace střech v památkové péči. Krytiny, tak jak byly používány na střechách v minulosti a jak jsou používány dnes. Ke každému druhu uváděné krytiny je tu další, konkrétnější výklad. Rozporuplné může být často použití dřevěného šindele. Z osobní zkušenosti recenzenta právě z oblasti Vysočiny, z kraje plného lesů, kde se především dřevěná krytina používala, je znám odpor k používání takovéto krytiny na historických střechách, a to tam, kde bývala i v minulosti a kde se zachovala jako podklad pro krytinu pozdější (kaple v Arnolci a další). Autor se hned v úvodu vyjadřuje k nevhodnému používání některých druhů krytin na památkových objektech či v oblastech s výraznou potřebou péče o přímo nezapsané objekty – plechové imitace tašek, vlnité a trapézové plechy, plastové imitace, bitumenové šablony a vlnovky a současné betonové tašky masivních profilů. A vyjadřuje se také třeba k prosvětlovacím otvorům do půdních vestaveb.

Závěrem je nutné konstatovat, že publikace, která byla vydána jako část projektu s názvem „*Zvýšení konkurenceschopnosti v rámci celoživotního vzdělávání v oblasti obnovy a trvalé udržitelného rozvoje kulturního dědictví*“ a která byla spolufinancována Evropským

sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, v podstatě splnila účel, pro který byla napsána. Je to už osud takových kolektivních publikací sestavených skupinkou nehonorenovaných autorů. Tyto texty, včetně velkého množství barevných fotografií, jsou pak ovlivněny osobními možnostmi přispěvatelů, volným časem, který mohou napsání takového textu obětovat, jejich erudiicí, tím, jak jsou autoři pro práci hledání a získávání na poslední chvíli, atd., atd. V tomto případě je jistě důležité, že se takové texty vůbec podařilo vydat, protože znalostí o tradičních požadavcích v oblasti památkové péče v uváděných řemeslných oborech není nikdy dostatek. U tak mladého územního odborného pracoviště, jako je v Telči – vzniklo oddělením z územního odborného pracoviště v Brně až v roce 2008 – je třeba velmi ocenit snahu jeho pracovníků o poučenou publikační činnost. Ale zpět. V odborné praxi bezpochyby převažují řemeslné postupy, které jsou nežádoucí a pro cvičené oko odborníka, ale i v podvědomí laického pozorovatele zbytečně zavádějící a památku vlastně po letech, po sérii nevhodných oprav, devastující. Je celkem nepředstavitelné, že by se některé starší, ověřené metody zde uváděných obnov praktikovaly i dnes, třeba u velkých staveb, ve velkých stavebních firmách. Tradiční způsoby obnovy se čím dál tím více postupně vytrácejí. Jako dobrý příklad může sloužit používání již průmyslově připravených fasádních maltových směsí. Ještě v 80. letech minulého století se firmy specializované na obnovu památek věnovaly výrobě malty od samého začátku, od hašení kusového vápna v karbu a jeho ukládání do jámy. I když tento začátek je v protikladu s dávnější minulostí, vlastně už v pálení kusového vápence v rotační peci. Jiná ukázka: náhradou za sekerou širočinou tesané, upravované trámy, na nichž je patrný řemeslně dobře upravený povrch, se používají trámy hlazené hoblováním – jistě technicky vyhovující řešení, úplná náhrada to však nepochybně není. To jsou jenom dvě malé zmínky o problematice materiálních řemeslných snah o obnovu v současnosti. Tradiční způsoby obnovy se vytrácejí, právě proto je potřebné ty staré propagovat i prosazovat tak, aby příslušní řemeslníci byli s nimi alespoň obeznámeni a postupně se je i sami snažili používat. Není ovšem od věci, chtějí-li se s danou problematikou seznámit i „laičtí“ zájemci – vlastníci památek.

František VÍCHA